

Augusta Rozsypalová a Františka Jakubcová v zápase o zastřešující organizaci katolických žen (devadesátá léta 19. století — první světová válka)*

Jiří Havelka

AUGUSTA ROZSYPALOVÁ AND FRANTIŠKA JAKUBCOVÁ IN THE STRUGGLE FOR AN UMBRELLA ORGANISATION OF CATHOLIC WOMEN (THE 1890S — FIRST WORLD WAR)

The article focuses on the way in which social and modernization changes affected the thinking of two remarkable Catholic women. It is about negotiation strategies (for the Union of Catholic Women's Foundation) pursued by these women towards Catholic men. Despite a certain pluralism, the author shows that the thinking of Catholic women shifted — but this was not just a question of adopting liberal positions, but their transformation into a specific religious ideology. The image of femininity was still present in the concept of “motherhood”, but not in terms of biological sciences, but in cultural and social terms. It was Catholic feminism, which was not accepted by the mainstream in the Catholic milieu.

KEYWORDS:

Concept of Separate Spheres; Catholic Activist; Christian Social Party

METODOLOGIE — DĚJINY OBOU POHLAVÍ, KONCEPT ODDĚLENÝCH SFÉR

V této studii bych se rád soustředil na životní zkušenosti katolických aktivistek — žen, které byly organizované v katolickém/křesťansko-sociálním hnutí. Tyto ženy však byly součástí „světa“ katolických mužů. Pozornost tak bude upřena především na jejich aktérství — podmínky, možnosti a realizace různých strategií těchto žen. Hlavní cíl studie spočívá ve sledování proměn sebepojetí žen v katolickém/křesťansko-sociálním hnutí, které se musely vyrovnávat s modernizačními změnami v české společnosti. Tento pohled je založen na sociokulturním či sociálně-antropologickém přístupu k náboženství, jenž (kromě jiného) tvrdí, že náboženství je závislé na společnosti, v níž se vyskytuje. Náboženství je tematizováno jakožto výraz „sociokulturních hodnot“.¹

V konceptu obou pohlaví budu navazovat na Natalii Zemon Davis, která se snažila dát ženským dějinám propracovanější podobu. V roce 1976 vydala článek s názvem

* Tato studie vznikla v rámci projektu Specifického vysokoškolského výzkumu 2016, č. 260 347, FHS UK, *Aktérství mezi enkulturací, diskursy a sociálními poli: příklad českých zemí po roce 1750*.

1 „[...] sociokulturní přístup uznává existenci tolika náboženských systémů, kolik je v dějinách typů společností a jejich podskupin. Podle tohoto přístupu více než oficiální doktríny odhaluje podstatu náboženství to, jak jsou náboženské ideje používány, praktikovány a zapojeny v rámci daného kulturního kontextu.“ William PADEN, *Bádání o posvátnu. Náboženství ve spektru interpretací*, Brno 2002, s. 57.

Women's history in Transition: The European Case:² na rozdíl od dvou předcházejících tendencí se distancovala od pouhého hledání žen či ženských prvků. „Místo toho navrhovala se dále soustředit na vzájemnou interakci mužů a žen, na dopady příslušnosti k pohlaví na každodenní život historických aktérů a na změny v představách o mužských a ženských rolích, pravidlech chování a významech, které se pohlavním rolím připisovaly.“³

Ženská politická akce vzniká často z útlaku a podřízenosti. Socialistické historičky obviňovaly z patriarchálního uspořádání (a útlaku žen) kapitalismus, ale radikální feministky (především v Americe) vykládaly patriarchát jako „sociokulturní fenomén“, který je organizován pomocí genderových dichotomií (příroda vs. kultura, soukromé vs. veřejné, ženství vs. mužství). Svou roli zde sehrálo jejich ovlivnění kulturní antropologií, která zkoumala v padesátých letech 20. století kulturu na základě binárních protikladů v jazyce.⁴ Jednou z kulturních praktik je genderové rozdělení univerza prostřednictvím ideologie separátních sfér. Rozdělení umožňuje určit a vyloužit úlohy žen a mužů.⁵ Historici a historičky pozorovali kontrastní role muže a ženy, které se začaly od sebe značně vzdalovat od 18. a především v dlouhém 19. století.

Podle řady badatelů/badatelek došlo v Evropě ve druhé polovině 18. století k „polarizaci genderů“. Tato polarizace je patrná v literatuře, filozofii, právu i politice. Binární model (genderový řád) — maskulinita a feminita — byl posunut do biologické roviny. Tedy předcházející kategorie „přirozené“ byly zaměněny za „biologicky dané“. Biologická danost pohlaví znamenala předurčenost k rozdílným funkcím, vzhledu, chování atd. „Žena je v tomto modelu křehká, sexuálně pasivní, emocionální, předurčená především k mateřství [...]. Muž je naopak přirozeně určen k angažovanosti ve veřejném prostoru a produkci nejrůznějších kulturních, ekonomických a společenských statků.“⁶

Myslím si, že i přes různé kritiky je koncept oddělených sfér stále užitečným nástrojem pro rekonstrukci vztahů mezi ženami a muži v minulosti i současnosti. Je však nezbytné vyhnout se zjednodušujícímu pohledu a podívat se na ideologii separátních sfér komplexněji. Linda Kerber popisuje separátní kulturu jako interaktivní sociální proces, ve kterém je nutné pozorovat, jak byla ženská separátní sféra konstruována od mužů a zároveň i od žen samotných.⁷ Od osmdesátých let 20. století se rozmohl pohled na ideologii separátních sfér jako na „rétorickou konstrukci, která

2 Natalie Zemon DAVIS, „*Women's History*“ in *Transition: The European Case*, *Feminist Studies* 3, 1976, No. 3–4, pp. 83–103.

3 Lucie STORCHOVÁ a kol., *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*, Praha 2014, s. 196. Storchová dále uvádí, že tento koncept byl ve střední Evropě znám díky Giselle Bock. Tamtéž, s. 197.

4 Laura LEE DOWNS, *Writing Gender History*, London 2004, s. 43.

5 Michaelle ROSALDO, *A Theoretical Overview*, in: Michaelle Rosaldo — Louise Lamphere (edd.), *Women, Culture and Society*, Stanford 1984, s. 17–42.

6 Jana RATAJOVÁ — Lucie STORCHOVÁ, *Žádná ženská člověk není. Polarizace genderů v české jazyčné literatuře druhé poloviny 18. století*, Praha 2010, s. 458.

7 Linda KERBER, *Separate Spheres, Female Worlds, Woman's Place: The Rhetoric of Women's History*, *Journal of American History* 75, June 1988, s. 9–39, zde s. 18.

odpovídala na měnící se sociální a ekonomickou realitu“.⁸ Ideologie separátních sfér je tak pružná a dochází k jejímu neustálému upřesňování.

Vyvstávají zde sice pochybnosti, zda se nejedná o implementaci „buržoazního modelu“ do historie, ale Linda Kerber rozumí jazyku separátních sfér jako užitečnému nástroji, který „umožnil současníkům vyložit sebe sama v sociální situaci“.⁹ Nová konceptualizace místa byla nutná právě pro industriální společnost, kdy dochází ke značným společenským změnám (industrializace, kapitalismus, vznik buržoazie), tím tedy i k diskusím o povaze politiky, hospodářství a společenské dimenze žití.¹⁰ Proměny společnosti měly jednoznačný dopad na změnu výkladu genderových vztahů.¹¹

Z metodologického hlediska tedy v této stati půjde především o to, jakým způsobem katolické aktivistky užívaly dyádu oddělených sfér, jaké pro ni pokládaly argumenty (aby vyložily své místo v moderní občanské společnosti) a jak „své pojetí“ vyjednaly s katolickými muži.

ČESKÝ POLITICKÝ KATOLICISMUS NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ

Na tomto místě není možné rekapitulovat všechny příčiny a zvraty v roztržce uvnitř katolického politického tábora. Připomeňme si, že v rámci politického katolicismu působily v devadesátých letech 19. století tři katolické strany. Aktivnější byli hned zkraje devadesátých let křesťanští sociálové, kteří založili vlastní politickou stranu, ideově se opírající o papežskou encykliku *Rerum novarum*. O založení Křesťansko-sociální strany v Čechách (1894) se zasloužili především Tomáš Škrdle, Rudolf Horský a Tomáš Josef Jiroušek. V rámci tohoto křesťansko-sociálního hnutí se nicméně vyprofilovala skupina členů, která usilovala o hlubší sociální reformy a křesťanskou demokracii. Mezi tyto členy se řadí Vilém Koleč či Josef Hovádek; k nim se později přidali Emil Dlouhý-Pokorný a Václav Myslivec.¹² Hlavním programovým bodem křesťanských demokratů bylo zavedení všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasovacího práva a dále se snažili zapojit ženy do křesťansko-sociálních aktivit tak, že rozšiřovali jejich působnost i mimo okruh rodiny a charitativní činnosti. Žena měla být, podle jejich programu, vzdělaná a politicky uvědomělá. Třetí požadavek se týkal „samostatného a na církevní hierarchii nezávislého vystupování křesťan-

8 Tamtéž, s. 21. „Patriarchální varianta separátních sfér není shodná s kapitalistickým uspořádáním společnosti; kapitalismus způsobil, že se ekonomické vztahy mezi muži a ženami znovu vyjednaly.“

9 Tamtéž, s. 30.

10 Daniela TINKOVÁ, *Oddělené sféry: tradiční polarita, nebo dědictví 19. století?*, in: Milan Řepa (ed.), *19. století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*, Praha 2008, s. 458–478, zde s. 459.

11 Na tomto místě je dle mého soudu nutné znovu zopakovat, že se hlásím ke staršímu významu genderu. Půjde mi tedy o zkoumání změny vztahů mezi ženami a muži.

12 Petr FIALA — Jiří FORAL — Karel KONEČNÝ — Pavel MAREK — Michal PEHR — Miloš TRAPL, *Český politický katolicismus 1848–2005*, Brno 2008, s. 25–26.

ských demokratů na veřejné a politické scéně, který měl i dimenzi zohledňující postavení a roli nižšího kléru. Ten chtěl potvrdit právo na svobodu názoru v těch záležitostech, kdy kněz vstupoval do občanského života; jeho biskup po něm neměl vyžadovat poslušnost, a naopak mu měl umožnit vstupovat např. i do politiky, do politické strany podle vlastního výběru, nezávisle na názoru římskokatolické církve.¹³ Posledním specifickým, které bych chtěl na tomto místě zmínit, bylo zajištění většího působení laiků. Tento požadavek měl zajistit, aby strana lépe rozuměla situaci dělníků; kněží toho totiž nebyli schopni kvůli své izolovanosti od dělnického prostředí. Podle křesťanských demokratů byla církevní hierarchie požadavkům dělníků vzdálená — porozumění situaci dělníků jí měli zajistit právě ti, kteří s nimi byli v nejužším kontaktu. Oslabení vlivu církevní hierarchie na chod strany a laicizace neměla za cíl jít proti církevnímu učení, ale vymanit se z vlivu družstva Vlast (hlavní organizátor práce sociálních, kulturních a vzdělávacích činností a také frakce uvnitř křesťansko-sociálního hnutí), které si ve vedení počínalo velmi autoritativně.¹⁴ Tomáš Škrdle založil družstvo Vlast v roce 1884 nejprve jako časopis, který měl hájit katolickou církev proti útokům z jiných ideových proudů. Později se Škrdlemu podařilo okolo časopisu soustředit množství spolupracovníků a ti utvořili centrum, které ovlivňovalo katolickou činnost ve spolcích (kulturních, sociálních, literárních apod.) i v politice.¹⁵ Díky jeho činnosti vznikla křesťansko-sociální strana. Je také nutné připomenout, že během svého působení byl spolek spojen vždy s pravicí v křesťansko-sociálním hnutí, podléhal totiž vlivu svého zakladatele, což byl velmi konzervativní kněz s „problematickými povahovými rysy (neústupnost, netolerance, fundamentalismus)“.¹⁶ I díky nespokojenosti mladých literátů s vedením Vlasti vzniklo literární hnutí — Katolická moderna.

Mezi křesťanskými demokraty a křesťanskými socialisty existovalo neustálé napětí, které skončilo odtržením křesťanských demokratů od Křesťansko-sociální strany v Čechách a konstituováním Křesťansko-sociální strany lidové (1899). Třetí názorový proud představovala Národní strana katolická (1897), spojená s konzervativní aristokracií, v níž velkou úlohu sehrávala hrabata ze Schönbornu.¹⁷ Tato strana byla dle Pavla Marka „seskupením elit bez širší členské základny, zpočátku bez oficiálního programu“. V ideové rovině zřejmě měla zastávat stavovské pozice šlechty a velkostatku.¹⁸

„V první časové fázi, v období let zhruba 1898–1902, můžeme různice označit za důsledek boje Národní strany katolické s Křesťansko-sociální stranou o ovládnutí spolkové sféry a za projev střetu pravicového vedení křesťansko-sociální strany

13 Tamtéž, s. 37.

14 Pavel MAREK, *Emil Dlouhý-Pokorný*, Brno 2007, s. 97.

15 TÝŽ, *Český katolicismus 1890–1914*, Olomouc 2003, s. 229.

16 Tamtéž, s. 230.

17 Údajní zakladatelé této strany: Vojtěch hrabě Schönborn, K. hrabě Schönborn, Josef Burián, Josef Kuchynka, Jan Křtitel Pauly, Tomáš Škrdle, František Vaněček, Josef Šimon, Václav Kotrba aj. P. FIALA — J. FORAL — K. KONEČNÝ — P. MAREK — M. PEHR — M. TRAPL, *Český politický katolicismus*, s. 29.

18 Tamtéž.

se skupinou křesťanských demokratů.¹⁹ Druhá fáze (1902–1906) je charakteristická hledáním kompromisů mezi všemi třemi katolickými politickými subjekty.²⁰ Tyto snahy byly korunovány úspěchem, vznikla nová jednotná strana — Strana katolického lidu (1906), která se „vědomě podle vzoru německého Zentra hlásila k myšlence tolerance, vnitřní plurality předpokládající soužití názorově odlišných skupin a umožňující realizovat program různými cestami a taktickými nástroji“.²¹ Kromě Národní strany katolické, České strany křesťansko-sociální a Křesťansko-sociální strany lidové se do ní integrovalo i Sdružení katolických zemědělců v Království českém (které původně usilovalo o založení katolické agrární strany).²² Rozkladným faktorem Strany katolického lidu se stalo vedení, které bylo organizované v družstvu Vlast (R. Horský, T. J. Jiroušek, T. Škrdle)²³ a které řídilo stranu autoritativním způsobem. Zmíněné vedení od svých počátků náleželo stále k pravici uvnitř křesťansko-sociálního hnutí. Období v letech 1910–1914 charakterizuje Pavel Marek jako období „hlubokého organizačního úpadku“ — nespokojení členové zakládali nové strany. V ideové rovině šlo znovu o zápas nespokojených konzervativců s křesťansko-sociálním, popř. křesťansko-demokratickým programem strany. Konzervativcům se nelíbila laicizace strany a požadovali větší spolupráci s církevní hierarchií. Dostalo se jim sluchu a pomoci od spolku Vlast, Piova spolku a Zemské rady katolíků.²⁴ Zemská rada katolíků se ustanovila kolem roku 1906 — za jejím vznikem stála tendence vytvořit jednotné ústředí katolických německých a českých nepolitických spolků. Během let 1910–1914 byla Zemská rada tvořena zástupci jednotlivých spolků, vysokého církevního kléru a katolické šlechty.²⁵ Zabývala se kulturní činností (kurzy, přednášky, tisk, sjezdy). Byla sice koncipována jako nepolitický spolek, ale promlouvala do katolického politického hnutí, ve kterém se stavěla za konzervativní proud.²⁶ Piův spolek (1907) se měl, vzhledem k roztržitosti tisku katolického tábora (svá periodika měli křesťanští socialisté i národní katolíci), stát katolickým tiskovým ústředím. Pavel Marek je toho názoru, že vzhledem k tomu, že souběžně s ním existovala Tisková liga se stejným zaměřením, lze považovat jeho vznik za „konkurenční podnik konzervativně orientovaných příslušníků církevní hierarchie namířený proti křesťanským sociálům“.²⁷

Další období je charakteristické velkou roztržitostí v katolickém politickém spektru — nově působily čtyři katolické strany: Česká strana křesťansko-sociální v Království českém, Křesťansko-sociální strana lidová (1912–1913), Katolicko-národní strana konzervativní (1911–1914) a Konzervativní strana lidová (1912–1914).

19 Tamtéž, s. 29–30.

20 Tamtéž, s. 30.

21 Tamtéž, s. 39.

22 Tamtéž, s. 40.

23 Tamtéž, s. 41.

24 Tamtéž, s. 45–46.

25 Ve vedení byli např. Zdenko kníže z Lobkowicz, Vojtěch hrabě Schönborn či Emanuel hrabě Mensdorf. Pavel MAREK, *Český katolicismus*, s. 226.

26 Tamtéž, s. 225–227.

27 Tamtéž, s. 242–244.

KATOLICKÉ A KŘEŠŤANSKO-SOCIÁLNÍ ŽENSKÉ SPOLKY

Do veřejného prostoru v českých zemích začaly již v druhé polovině 19. století aktivně vstupovat i katolické ženy. Zakládaly nejprve podpůrné a dobročinné organizace. Jmenujme pouze několik, například spolek Ochrana (u kostela sv. Jiljí a sv. Havla v Praze), který měl za úkol sbírat oblečení pro chudé děti, Družinu blahoslavené Anežky České, která se v Praze starala o dívky (kromě jiných bohubilých aktivit přicházejícím venkovankám sháněla i volná pracovní místa vychovatelek a služebných), Družinu katolických dam či Spolek podpůrný Vlastenka pro katolické paní a dívky v království Českém.²⁸ V katolickém pojetí ženských organizací se tedy jednalo především o sociální a charitativní práce, ale postupem doby se „agenda“ katolických žen rozšiřovala. Řádové sestry založily na Královských Vinohradech v roce 1905 katolické dívčí gymnázium (kromě něj ještě stály u zrodu dalších pěti ústavů — středních škol pro dívky). Podpůrný spolek pro české katolické dívčí gymnasium vznikl dva roky po něm a v jeho názvu je skryt i jeho účel — staral se o „finanční zabezpečení“ gymnázia.²⁹ Katolické ženy z řad inteligence založily teprve před první světovou válkou odborové sdružení — Jednotu katolických učitelek.³⁰ Byla to satelitní struktura Jednoty českého katolického učitelstva pro království České [dále jen Jednota]. Jednota sama byla nedlouho po svém vzniku pobočkou Vlasti, v ideové rovině to pak znamenalo inklinaci ke křesťansko-sociální pravici a velký vliv církevní hierarchie. „Dokonce můžeme hovořit o tom, že čistě stavovská učitelská problematika [...] sociálního rázu se dostala na vedlejší kolej a zcela jednoznačně ji překrývaly aktivity motivované bojem o udržení katolické školy.“³¹

Ženské křesťansko-sociální hnutí (ženský tábor, který se hlásil ke katolické straně) vzniklo kolem roku 1897 v místních spolcích, z nichž nejstarším a nejvýznamnějším byl Křesťansko-sociálně vzdělávací a vzájemně podporující spolek žen a dívek pro království České [dále jen Křesťansko-sociální spolek žen]. Jeho vznik je předznamenán vystoupením katolické aktivistky Aloisie Jirouškové,³² která se v témže roce zúčastnila první schůze všech socialistických žen v Praze (Jiroušková musela tuto schůzi opustit kvůli nevoli socialistek). 11. dubna 1897 se konalo první veřejné shromáždění křesťansko-sociálních žen a 30. května byly schváleny stanovy Křesťansko-sociálního spolku žen.³³ V roce 1898 vznikl Křesťansko-sociální ženský spolek dělnický Budoucnost v Novém Jičíně a Křesťansko-sociální spolek českých žen a dí-

28 Jana MALÍNSKÁ, „*My byly, jsme a budeme!*“ *České ženské hnutí 1860–1914 a idea českého národa*, Praha 2013, s. 82–83.

29 Tamtéž, s. 83.

30 Tamtéž, s. 81.

31 P. MAREK, *Český katolicismus*, s. 202–203.

32 Aloisie Jiroušková, narozena 2. srpna 1872 na Zlíchově u Prahy, zemřela 19. října 1911 v Praze-Vinohradech. Učitelka ručních prací, publicistka, jedna z prvních organizátorek křesťansko-sociálních žen, spoluzakladatelka Křesťansko-sociálního spolku žen, redaktorka prvního křesťansko-sociálního listu pro ženy — *Ženské listy*.

33 Jana BUREŠOVÁ, *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, Olomouc 2001, s. 229.

vek v Brně. Tyto korporace však nebyly jediné, na venkově byly rovněž založeny křesťansko-sociálně vzdělávací spolky.³⁴ Zatímco venkovské spolky počítaly své členky v desítkách, maximálně stovkách, pražská organizace jich měla v roce 1912 více jak 4 000. Činnost Křesťansko-sociálního spolku žen dobře ilustruje charakter a obsah křesťansko-sociálního ženského hnutí.

Rozsah aktivit křesťansko-sociálních spolků byl mnohem širší než u katolických spolků. Nejvíce se zabývaly vzděláváním svých členek v oblasti politiky katolických stran a katolického ženského hnutí i v sociální otázce dělnických žen, která měla být řešena na demokratických principech (tzn. nikoli na základě boje třídy proti třídě, ale prostřednictvím sociálního smíru mezi třídami — ve shodě s encyklikou *Rerum novarum*). Další aktivity byly duchovního rozměru: společné modlitby, bohoslužby se svatým přijímáním, účast na poutích (měly podobu spolkových slavností, na které byly vypravovány i zvláštní vlaky) atd. Do této agendy spadaly i konference pořádané v kapli Klementina, jichž se účastnily jak členky, tak i jejich známé, potenciální nové členky Spolku.³⁵ Třetí skupinou aktivit byla charitativní činnost, do níž nepatřilo pouze vybírání peněz, ale také vybudování „Domoviny sv. Ludmily“, což byl azylový dům pro sociálně slabé ženy z řad dělnic, posluhovaček a matek samoživitelek v těžké životní situaci. Spolek byl i místem poskytujícím katolickým ženám zábavu. Pořádaly se výlety, zakládaly dramatické a pěvecké kroužky a konaly se zábavy s tanci, které byly i dobrou příležitostí pro výběr finančních prostředků jak pro spolek, tak charitu.³⁶

V každém křesťansko-sociálním spolku působil duchovní rádce, který vymezoval ideovou náplň spolku a také ho i řídil. Jana Malínská poukazuje na to, že muži (duchovní rádcí) byli často na schůzích hlavními aktéry (přednášeli totiž zejména oni) a ženy vystupovaly pouze v neintelektuální části — referovaly o pokladně a chystaných akcích Spolku.³⁷

Křesťansko-sociální spolek žen se v roce 1898 oficiálně přihlásil ke Křesťansko-sociální straně v Čechách a bylo zvoleno i několik členek jako stranických důvěrníc. Spolek se tak měl stát „jednou z hlavních opor a základnou křesťansko-sociální ženské stranické organizace“.³⁸

JEDNOTNÁ ORGANIZACE KATOLICKÝCH ŽEN

Augusta Rozsypalová³⁹ jako první přišla s ideou jednotné organizace pro katolické ženy. V roce 1901 se konal sjezd křesťansko-sociálních žen a dívek v Praze, kde Rozsypalová vystoupila s příspěvkem na téma *Organizace katolických žen a dívek*. Začala svou řeč připomenutím, že to byla ona, kdo v roce 1896 na schůzi Vlasti navrhl, aby

34 J. MALÍNSKÁ, „*My byly, jsme a budeme!*“, s. 87.

35 P. MAREK, *Český katolicismus*, s. 212.

36 Tamtéž, s. 213.

37 J. MALÍNSKÁ, „*My byly, jsme a budeme!*“, s. 88.

38 P. MAREK, *Český katolicismus*, s. 213.

39 Augusta Rozsypalová, narozena 19. února 1857 v Jirkově (okres Chomutov), zemřela 23. února 1925 v Praze. Učitelka, jedna z prvních organizátorek křesťansko-sociálních žen,

byla založena organizace pro křesťansko-sociální ženy.⁴⁰ Připomeňme, že její návrh byl realizován — v roce následujícím vznikl již zmiňovaný Křesťansko-sociální spolek žen. Kvůli novým výzvám, kdy podle ní „ze zkalených vln rozvratných snah nová potupa metá se ve tvář Kristovu a na dílo jeho“, bylo zapotřebí znovu zaktivizovat katolické ženy na Kristovu obranu.⁴¹ Rozsypalová pokračovala ve své řeči dále a vy-zdvihovala specifika křesťansko-sociálních spolků oproti jiným ideovým táborem: „To bylo od počátku a jest a musí stále býti podstatným znakem organisace naší, že zraků svých obrací nejen k dosažení vezdejších dober, k dosažení spravedlivého pořádku, spravedlivých řádů společenských na této zemi, ale že nese se snahami svými také k záchraně nejvyšších dober, nejvyšších statků lidských duší [...]“.⁴² A právě tyto statky byly prý ve společnosti dány v sázku.⁴³ Z ostatních stran (radikálních pokrokářů, sociálních demokratů, národních socialistů i mladočechů) se podle Rozsypalové vedl boj proti náboženství ve škole (a dokonce se prý sociální demokraté bouřili i proti domácí náboženské výchově). Dalším bodem kritiky Rozsypalové se stal spis Augusta Bebela *Žena* (vyšel poprvé česky jako *Žena a socialism* v letech 1909–1911). Nelíbilo se jí Bebelovo zpochybňování prospěšnosti monogamie, což pro ni znamenalo hlásání „volné lásky“. Na základě těchto útoků na křesťanské učení formulovala Rozsypalová program katolické ženské organizace: zaprvé se měla kromě materiálního zlepšení situace společnosti zabývat i povznesením jejího ducha, zadruhé chránit náboženskou výchovu pro děti a konečně za třetí obhajovat myšlenku posvátnosti manželského svazku.⁴⁴ Rozsypalová zmínila již existující Ústřední spolek českých žen, u kterého obdivovala myšlenku, se kterou se spolek zakládal — měl totiž integrovat všechny ženské spolky v Čechách.⁴⁵ Katolické ženy však do něj nechtěly připustit kvůli tomu, že chtěly rázně prosazovat program naznačený výše a vedení Ústředního spolku se k němu tvářilo velmi vlažně.⁴⁶ Na základě tohoto neúspěchu představila Rozsypalová svou vizi sjednocené organizace katolických žen. Katolické ženské spolky, křesťansko-sociální ženské spolky i odborová sdružení katolických žen (které tu a tam existovalo v odborových organizacích katolických mužů) se měly sjednotit do zemské organizace pro katolické ženy. Navrhla, aby se na sjezdu z delegátek zvolil osmičlenný výkonný výbor. Tento výbor měl poté každý půlrok svolávat důvěrnice (zvolené ze spolků), na schůzi domlouvat zdokonalení činnosti jednotliv-

spoluzakladatelka Křesťansko-sociálního spolku žen, patřila do okruhu Katolické moderny. Byla literárně, zejména publicisticky činná; v době samostatné ČSR redigovala časopis *Žena*. Stala se vedoucí osobností ženského katolického hnutí a političkou — jako jediná žena zasedla v Národním shromáždění z řad ČSL za první republiky a byla i předsedkyní Svazu katolických žen a dívek.

40 Augusta ROZSYPALOVÁ, *Organizace katolických žen a dívek*, Česká žena 3, 1901, č. 21, s. 161–162, zde s. 161.

41 Tamtéž.

42 Tamtéž, s. 162.

43 Tamtéž.

44 TÁŽ, *Organizace katolických žen a dívek*, Česká žena 3, 1901, č. 22, s. 169–171, zde s. 170.

45 Tamtéž.

46 TÁŽ, *Organizace katolických žen a dívek*, Česká žena 3, 1901, č. 23, s. 177–180, zde s. 177.

vých spolků a odborů a také koordinovat společný postup. Jejich jednání měla být uveřejněna v periodiku pro křesťansko-sociální ženy — *Česká žena*. Rozsypalová věřila, že výkonný výbor tak díky tomuto postupu dokáže posoudit, kde by se dalo začít ve sjednocování (z místních katolických ženských organizací) nejprve do okresních, a pak do krajských organizací. Celý mechanismus měl fungovat tak, že z okresních organizací měly být vyslány důvěrnice do organizací krajských a z krajských zase do jednotné zemské konference. Osmičlenný výbor měl zastávat funkci zemské organizace a svolávat zemské konference, na kterých byl volen. Výbor se měl starat o vztah k mužským organizacím.⁴⁷

Na základě citovaných časopiseckých článků lze usuzovat, že motivací Augusty Rozsypalové k založení jednotné organizace pro katolické ženy byla snaha aktivizovat katolické ženské prostředí, aby lépe dokázalo odpovídat na hlasy jiných politických proudů. Program organizace byl zatím pouze v rozpracovaném stavu, ale můžeme říci, že jednoznačně překračoval náboženský či charitativní rozměr. Politicky se snažil chránit „dobra“, která přinesla církev, měl tedy bojovat za hmotné zájmy žen, posvátnost manželství a brojil proti výchově bez náboženství. Všechny organizace, které sdružovaly katolické ženy, měly být pod tímto programem sjednoceny a organizovány.

Z pozdějšího vývoje víme, že navržené rezoluce byly na sjezdu schváleny, stranicová organizace byla ustanovena, ale bohužel zvolený osmičlenný výbor se již nikdy nesešel z důvodu rozepře uvnitř katolické politické strany.⁴⁸ Od roku 1901 je též možné konstatovat, že se Křesťansko-sociální spolek žen vzdálil, což (jak již bylo uvedeno) byl důsledek boje mezi Křesťansko-sociální stranou a Národní stranou katolickou o ovládnutí spolkové sféry. Ilustrujícím faktem ovládnutí spolku Národní stranou katolickou je i odchod Emila Dlouhého-Pokorného z vedení Křesťansko-sociálního spolku žen.⁴⁹

Na druhém sjezdu Křesťansko-sociální strany lidové v roce 1902 tak byly pověřeny dvě významné katolické aktivistky — Augusta Rozsypalová a Františka Jakubcová⁵⁰ — budováním jednotné ženské organizace. Znovu však do celé záležitosti promluvil rozkol v katolickém politickém táboře. Další pokus byl odstartován v roce 1905, po sjezdu ženských spolků v Praze, i ten však skončil nezdarem.⁵¹

Františka Jakubcová se nedala odradit a v roce 1907 se přestěhovala z rodné Tuhane u Lomnice nad Popelkou do Prahy s cílem vybudovat křesťansko-sociální hnutí na bázi sociálně orientovaného křesťanského demokratismu katolických modernistů.⁵² Vystupovala ve Straně katolického lidu i v Křesťansko-sociálním spolku a založila i redigovala nový časopis *Jitřenka*. První číslo *Jitřenky* obsahovalo formulaci ideové náplně

47 TÁŽ, *Organizace katolických žen a dívek*, *Česká žena* 3, 1901, č. 24, s. 185–186, zde s. 186.

48 Tamtéž.

49 *Zasláno*, *Česká žena* 3, 1901, č. 22, s. 175–176, zde s. 175–176.

50 Františka Jakubcová, roz. Mirovská, narozena 14. února 1872 v Tuhani u Lomnice nad Popelkou, zemřela 19. prosince 1918 v Benešově. Dělnice, obchodnice, redaktorka, aktivistka Křesťansko-sociálního spolku.

51 P. MAREK, *Český katolicismus*, s. 214.

52 Michal PEHR a kol., *Cestami křesťanské politiky*, Praha 2007, s. 108–109.

časopisu a jeho základních premis: otevřeně se hlásit a řídit se zásadami katolické církve. Byl časopisem národním — českým, měl tedy bojovat za národní zájmy, ale otevřeného štvání proti jiným národům se zříkal. Byl určen především pro dělnické ženy, kterým měl hájit jejich práva (prý měly nejmenší podporu a nejméně možností, jak se bránit).⁵³ Řešení špatné situace dělnických žen spočívalo podle časopisu nikoli v třídním boji a odstranění soukromého majetku, ale v křesťanské solidaritě — spojení majetných s nemajetnými. V cílech časopisu byly zmíněny i špatné zkušenosti s katolickými muži. Postoj katolických mužů k požadavkům žen byl charakterizován těmito slovy: „jeden vykazuje nám cestu klikatější, druhý přímější.“ V tomto smyslu se měl časopis stát pro křesťansko-sociální ženy hlavní oporou. Františka Jakubcová tedy došla k názoru, že by si ženy měly spravovat své záležitosti samy i z toho důvodu, že jim lépe rozuměly než katoličtí muži. Katoličtí muži sice mohli pomáhat, ale nikoli pomocí příkazů. „Nechceme zkrátka tam, kde rozhodovati se bude o nás a pro nás, býti jen takovými gumovými loutkami, hračkami, abychom jen jako na divadle jsme kývaly, mlčely, pracovaly, obětovaly se a svůj souhlas najevo němě dávaly, ale chceme samostatně, svobodně svoje názory též projevovati, dle nich se řídit. Chceme tedy tvořiti samostatný sbor v katolické armádě, jako mají své vlastní, samostatné sbory všeodborové sdružení křesťanského dělnictva, sdružení českých katolických zemědělců atd.“⁵⁴

Z ideové náplně časopisu je jasně patrná změna formy vyjednávání s katolickými muži. Zatímco Augusta Rozsypalová byla umírněnější, Františka Jakubcová se nebála kritizovat katolické muže, nechtěla se na ně spoléhat a bojovala za autonomii katolických žen.

V tomto období reagovaly některé katolické ženy na politickou roztržičnost katolíků tak, že nabádaly ženy „ke vstupu do Všeodborového sdružení a zakládání jeho ženských sekcí s perspektivou zesílení a pozdější secese vedoucí ke vzniku samostatných ženských katolických odborů“.⁵⁵ Myšlenky jednotné ženské organizace se nakonec ujala roku 1908 Zemská rada katolíků (která byla baštou konzervativců uvnitř křesťansko-sociálního hnutí, jak již bylo zmíněno výše). Jakubcovou z úkolu o vytvoření jednotné ženské organizace chtěli odstranit, protože se jim zdála být „hodně politická“.⁵⁶ Ostatní ženy bez ní ovšem nechtěly spolupracovat, a tak byla i ona nakonec přijata. Františka Jakubcová se však nemohla dohodnout s Němci,⁵⁷ protože nechtěla mít středisko ženské organizace ve Vídni, nýbrž v Praze. Na schůzi však byla přítomna většina z německého národa, a tudíž se na ničem nedohodli. Vznikl pouze výbor, který byl pověřen vybudováním jednotné ženské organizace. Františka Jakub-

53 Dokonce se původně měl jmenovat *Dělnice*, ale Františka Jakubcová se nakonec rozhodla časopis pojmenovat po Marii — *Hvězdě jitřní*, která měla být pro katolické ženy ideálem, za kterým měly jít. *Náš směr*, Jitřenka 1, 1907, č. 1, s. 1–2.

54 Tamtéž.

55 P. MAREK, *Český katolicismus*, s. 214.

56 Františka JAKUBCOVÁ, *Provolání!*, Jitřenka 2, 1908, č. 16, s. 1–2.

57 Zřejmě zde byla snaha o vybudování říšského centra ženských spolků, vzniknout tedy mělo nadnárodní centrum všech katolíček. Jakubcová ve svém pojetí odmítala rakouský centralismus — sama se hlásila k vlastenectví, ale bez štvání proti ostatním národům.

cová rezignovala a snažila se utvořit organizaci zdola — od žen samotných, bez pomoci Zemské rady katolíků.⁵⁸

Sama Jakubcová navrhla stanovy nové ženské organizace, která se měla jmenovat „Zemská organizace křesť. sociálních žen a dívek v království Českém“ a měla se zabývat vzdělávací činností svých členek v oblasti náboženství, historie, hospodářství a sociální problematiky. Spolek se měl také zajímat o ženské celosvětové hnutí a udílet členkám rady, jak by měly reagovat na současné společenské problémy. Další aktivity se týkaly sociální otázky žen — organizace měla pomoci nezaměstnaným při hledání práce, popř. podporou v zařízení vlastní živnosti. S tím souvisí i poslední obecný požadavek na to, aby organizace ochraňovala a hájila ženy z křesťanského hlediska. K těmto cílům měly sloužit přednášky, schůze, rozhovory, četba knih; pořádání zábav, divadel, vycházek a bazarů. Neméně významné bylo i konání charitativních činností. Členky měly mít za povinnost žít podle křesťanských zásad, odebírat alespoň jeden katolický časopis a číst dobrou četbu, účastnit se organizačních schůzí, pracovat v ženském hnutí, poslouchat valnou hromadu a vyučovat se v řečnictví.⁵⁹ Jakubcová pamatovala ve výboru na jedno místo, které bylo vyhrazeno pro duchovního rádce. Sídlem organizace měla být Praha a tiskovým orgánem *Jitřenka*.⁶⁰ Organizace se otevřeně hlásila ke Straně katolického lidu s tím, že žádala výkonný výbor této strany o to, aby v něm mohly zasedat alespoň dvě ženy.⁶¹

Podle Františky Jakubcové měla být jednotná zemská organizace integrující silou ženského křesťansko-sociálního hnutí. Není tak zarážející, že měla být svými aktivitami velmi podobná aktivitám již existujícího Křesťansko-sociálního spolku žen. V roce 1910 se Jakubcové vrátily stanovy zpět s odůvodněním, že jednotlivec nemůže sám zakládat organizaci.⁶² Františka Jakubcová tak při příležitosti manifestační schůze apelovala na křesťansko-sociální ženy, aby se realizoval sjezd křesťansko-sociálních žen, na němž by se jednotná organizace založila.⁶³ Ještě začátkem následujícího roku (1911) nebyla jednotná organizace vybudována. Anežka Horská se zamyslela nad důvody tohoto stavu. Tvrdila, že by se katolické ženy bez pomoci katolických mužů neobešly, protože nebylo dostatek takových, které by byly ve vedoucím postavení. Scházelo jí i více „nadšených řečnic“ a více časopisů. Ve svém pojednání se do-

58 TÁŽ, *Provolání!*, *Jitřenka* 2, 1908, č. 16, s. 1–2.

59 TÁŽ, *Návrh stanov pro obmyšlenou zemskou organizaci křesť.-sociálních žen*, *Jitřenka* 1, 1907, č. 18, s. 2.

60 TÁŽ, *Návrh stanov pro obmyšlenou zemskou organizaci křesť.-sociálních žen*, *Jitřenka* 1, 1907, č. 19, s. 2.

61 TÁŽ, *Návrh stanov pro obmyšlenou zemskou organizaci křesť.-sociálních žen*, *Jitřenka* 1, 1907, č. 20, s. 2.

62 TÁŽ, *Organizace křesťansko-sociálních žen*, *Jitřenka* 4, 1910, č. 17, s. 1–2. V dokumentu se přímo nehovoří o tom, kdo stanovy Jakubcové vrátil. Na základě předchozích pramenů však lze usuzovat, že to bylo vedení Strany katolického lidu. Františka Jakubcová totiž v návrhu chtěla, aby organizace byla podřízena vedení strany a žádala její výkonný výbor o schválení. TÁŽ, *Návrh stanov pro obmyšlenou zemskou organizaci křesť.-sociálních žen*, *Jitřenka* 1, 1907, č. 20, s. 2.

63 TÁŽ, *Manifestační schůze křesť. sociálek v Praze*, *Jitřenka* 4, 1910, č. 1, s. 1–2.

tkla i problematického vztahu katolických mužů s Františkou Jakubcovou. „Myslím, že se ale mnozí bojí slov mladých pracovnic. Na zlatých vážkách váží slova a pravidla jakákoli by stěžít došla svrchovaného schválení. Přespříliš malicherné.“⁶⁴ A o navržených stanovách: „Nové stanovy neznamenaají prozatím nic. Je to prozatímní bod, který se píše proto, že vůbec třeba něco napsati. To se teprve vyhraní při skutečném vejítí spolku v život.“⁶⁵ Katolické muže dále uklidnila, že se od katolických žen rozhodně nedočkají výstředností anglických sufražetek. „Naše pochopení politického života ještě dlouho nedospěje k porozumění obecného významu vůbec — kdež pak vzítí nadšení jenom s polovice tak ohnivé, nebo vůbec nadšené!“⁶⁶ Své pojednání zakončila myšlenkou, že by nová organizace oba dva rody (muže a ženy) nerozdělila, ale naopak.⁶⁷

Zemská rada katolíků vyslyšela volání žen po zastřešující organizaci pro katolické ženy a začala znovu sama ještě téhož roku (1911) se zakládáním spolku. Za Zemskou radu katolíků se v tomto smyslu aktivně zapojili Vojtěch Josef hrabě Schönborn, Mons. František Vaněček, Mons. Antonín Wünsch, Václav Kotrba a JUC. Josef Šindler. Do výboru byly povolány tyto ženy: Markéta hraběnka Clam-Martincová, Františka Dvořáková, Marie Hassmannová, Petronila Klingerová, Marie Gottliebová, Františka Jakubcová a A. Seidlová. Z výčtu jmen je jasně vidět, kdo hrál při zakládání hlavní úlohu. Výše již bylo zmíněno, že hrabata ze Schönbornu, František Vaněček, Václav Kotrba i Josef Šindler byli spojeni se zakládáním Národní strany katolické. Jednalo se tedy o ultrakonzervativce.

Svaz měl být nepolitickou zastřešující organizací pro všechny katolické ženské spolky, organizace, odbory i jednotlivé ženy (které nebyly dosud nikde organizovány). Ještě než byly stanovy schváleny a než začal spolek fungovat, přihlásilo se k spolku šestnáct katolických ženských spolků s 8 000 ženami. Z ideové náplně spolku je možné vyčíst jeho účel: „ve všech oborech ženského hnutí hájiti a prováděti zásady katolické; zakládati a podporovati kulturní, hospodářské a sociální zařízení a organizace (nepolitické), které stojí na základech katolických; zakládati spolky a organizace (nepolitické) katolických žen, napomáhati charitě; podporovati katolický tisk a literaturu; pěstovati umění; vědu a ušlechtilou zábavu — vůbec domáhati se zastoupení ve veřejných (nepolitických) institucích kulturních a národohospodářských; pokud jejich působnost vztahuje se na království České; cestami zákonnými pracovati k uplatnění katolických zásad ve všech oborech života veřejného.“⁶⁸

Ideové prohlášení bylo velmi obecné a široké. Svaz se přihlásil k charitativním, vzdělávacím a sociálním činnostem. Do jeho „úkolů“ spadalo i konání zábav. V citaci bylo hojně užito slovo nepolitický; na tomto místě je dobré připomenout, že i Zemská rada katolíků byla původně koncipována jako nepolitický spolek (ale často do politického dění zasahovala). Svaz měl tedy za úkol integrovat katolické, křesťansko-sociální ženské spolky a odbory. Mělo se tak zřejmě vytvořit (po vzoru Zemské rady) centrum, které by ovlivňovalo nepolitickou ženskou činnost.

64 Anežka HORSKÁ, *Organizace žen*, Jitřenka 5, 1911, č. 2, s. 2.

65 Tamtéž.

66 Tamtéž.

67 Tamtéž.

68 *Katolické ženy!*, Jitřenka 5, 1911, č. 12, s. 2–3, zde s. 3.

Valná hromada Svazu českých katolických spolků ženských v království Českém [dále jen Svaz] byla naplánována na 2. června 1912 v pražském Paláci Žofnín. Valné hromadě předcházela manifestační schůze katolických žen na téže místě, kde se mělo rokovat o postavení ženy v moderní společnosti a cílech nové organizace pro katolické ženy.⁶⁹ Valná hromada se uskutečnila, zúčastnilo se jí 800 žen z 36 spolků. V tuto dobu se přihlásilo k členství již 16 000 žen. Schůzi zahájil hrabě Vojtěch Schönborn⁷⁰ (předseda Zemské rady katolíků). Ve své řeči se snažil vysvětlit, že Svaz by měl být organizací sdružující všechny katolické ženy bez ohledu na jejich zaměstnání. Cíl Svazu definoval takto: „Uzdravití a obnoviti společnost, upevniti jí v křesťanských zásadách, znamená postavití ženu na místo jejího určení. K tomuto ideálu vésti se má úsilí a činnost Svazu.“⁷¹ Z referátu hraběte Schönborna je vidět jeho ryze konzervativní smýšlení. Nebylo to sice explicitně vyjádřeno, ale předpokládám, že „postavití ženu na místo jejího určení“ znamenalo vrátit ji zpět do rodiny.

Po něm vystoupil František Reyl,⁷² který ve svém referátu pojednal o postavení ženy v moderní společnosti. Zastal se v něm žen, které by, dle jeho slov, měly mít právo na výdělečnou činnost, a dále je pobízel ke vzdělávání a organizování.⁷³ Je zajímavé, že se Reyl ve své řeči ideově tedy posunul od konzervativního křídla a přiznával ženám právo na vzdělání a práci mimo domov.

Třetí řeč patřila Emilii Věchetové z Nového Bydžova, která pojednala o úloze žen v různých dobách a kritizovala dva extrémy: ve starověku byl muž despotou a žena „otrokyní práce“ (otrokyní byla hlavně z důvodu možnosti rozvodu), ve středověku se žena tak zbožňovala, že se z ní stala „otrokyně rozkoše“. Zatímco první typ ženy neměl žádných práv, druhý typ oplýval přemrštěnými právy. Moderní doba podle Věchetové snižuje ženu úsilím o rozlukou manželskou a erotickými obrazy. Podle křesťanských zásad by se ale muž prý ženě neměl klanět ani jí sloužit, ale měl by ji chránit — tuto možnost nazvala zlatou střední cestou. Díky ní měla žena nalézt svobodu, přičemž svobodu chápala jako možnost uplatnit úkol, který jí byl od přírody dán — být matkou. Věchetové však bylo jasné, že ne každá mohla tohoto úkolu dosáhnout, a tak pokládala za přirozené i to, pokud žena chtěla rozšířit svou působnost o vztahy i mimo rodinu. Dále tematizovala

69 *Katolickým ženám českým*, Jitřenka 6, 1912, č. 21, s. 1.

70 Vojtěch Josef Maria hrabě Schönborn-Buchheim-Wolfstal, narozen 2. července 1854 v Dlačkovicích (okres Litoměřice), zemřel 10. listopadu 1924 v Boru u Tachova. Velkostatkář a politik, 1885–1887 poslanec říšské rady, 1905–1913 poslanec českého zemského sněmu za konzervativní velkostatek. Výrazná postava v katolických spolcích — stál v čele Mariánské družiny katolických mužů a jinochů, Spolku Arnošta z Pardubic atd. Přísný konzervativce, podílel se na založení Národní strany katolické v Království českém (1897).

71 *Ustavující schůze svazu českých katolických spolků ženských v království českém*, Čech 37, 3. června 1912, č. 151, s. 1–2, zde s. 1.

72 František Reyl, narozen 20. února 1865 v Josefově nad Metují, zemřel 16. prosince 1935 v Hradci Králové. Katolický teolog, politik a sociolog. Od poloviny devadesátých let člen vedení Křesťansko-sociální strany, kde náležel k pravicové frakci. Jedním ze zakladatelů Strany katolického lidu (1906), pořadatel katolických sjezdů. Předseda dozorčí rady Všeodborového sdružení křesťanského dělnictva. Založil dům Záštit pro osamělé ženy v Hradci Králové, ustavil spolek Charitas.

73 Tamtéž.

úlohu ženy ve veřejné sféře: „Dnes nesmí se dívka spoléhati, že jen v manželství najde přirozené opatření pro život, ale musí v čas dbáti o to, aby se dovedla živiti sama. Proto domáhati se musíme toho, abychom měly právo na počestnou výživu i mimo domov rodinný, ať v úřadě, ať v obchodě, jako učitelky nebo dělnice atd. abychom měly právo na řádnou přípravu k tomu zaměstnání a povolání, k němuž jsme způsobilé a v němž můžeme nalézt svoji potřebnou výživu... [...] Abychom práva svá možná s největším důrazem uplatnily, proto se též domáháme přímého účastenství v životě veřejném. Vytyká se nám, že takovéto zúčastnění se života veřejného je v rozporu s úkolem matky, jež je vlastně ideálem ženy a praví se, že i bez přímého účastenství tedy prostředně působiti můžeme na mravní vědomí národa i na zákonodárství. Uvádějí se výluční mužové, znamenití sociologové, kteří byli a jsou proti uvedení žen do parlamentu. Připouštíme také, že za nynější doby, kdy se vlastně právo fabrikuje, kdy vyvíjení se zákonů s mravního a právního vědomí svobodného národa nahrazeno je umělým strojem na děláni zákonů, není toto právo vše, čím se nám může pomoci, ale domáhati se práva toho musíme, poněvadž povrchním a sobeckým liberalismem jsme k této snaze donuceny.“⁷⁴

Emilie Věchotová velmi zajímavým způsobem revidovala starší pojetí ženy. Nechtěla, aby se z ženy dělal anděl, popř. symbol, který by měl být uctíván (tak jak tomu bylo ve středověku, ale také třeba podle Barbary Welter v 19. století, což v konečném důsledku vedlo ženy k uvěznění do domácnosti). Nicméně, a tady se rozcházela s liberálním proudem žen, svobodu ženy chápala v úkolu ženy — stát se matkou. Věchotová si byla vědoma, že z různých důvodů se žena matkou stát nemusí, a tak do rodiny zahrнула vztahy ve společnosti. Působení ženy ve veřejném životě tedy díky této tematizaci nebylo v rozporu s jejím hlavním úkolem. Ve veřejném životě se měly ženy uplatnit nejen veřejnou pracovní činností, ale také v parlamentu. Možnost, aby mohly ženy působit v parlamentu, vymáhala i přes námitky učených mužů a bezcitného chodu zákonodárství. Ženy měly, dle jejího mínění, (stejně jako matka v rodině) působit na veřejnosti a zákonodárství tak, aby zlepšily mravnost v národě proti sobectví a chladu plynoucímu z liberalismu.

Do vedení Svazu byli zvoleni čtyři duchovní rádci z jednotlivých diecézí: František Xaver Janků za Prahu, František Reyl za královéhradeckou diecézi, kanovník Adolf Šelbický za litoměřickou diecézi a František Vaněček⁷⁵ za českobudějovickou diecézi. Předsdkyní byla zvolena princezna Zdeňka Lobkowiczová, místopředsdkyní Joža Krátká, druhou místopředsdkyní Marie Blížencová, jednatelkami M. Zdobínská a Marie Plojharová, pokladní Petronila Klingerová a účetní Františka Dvořáková. Mimo tyto ženy pracovali ve výboru všichni duchovní rádci, ale také dva členové Zemské rady katolíků a sekretář Zemské rady Cyril Mourek.⁷⁶

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ František Vaněček, narozen 4. prosince 1859 v Horažďovicích, zemřel 28. listopadu 1937 v Praze. Kněz, novinář a publicista. Byl jedním z prvních organizátorů křesťansko-sociálního hnutí, kde náležel ke konzervativnímu proudu, a jedním ze zakladatelů Katolicko-národní strany konzervativní (1910–1911). Předseda Zemského sdružení katolických spolků v Čechách (1908–1926).

⁷⁶ *Zemský Svaz katolických ženských spolků*, Jitřenka 6, 1912, č. 23, s. 1–2, zde s. 2. Cyril Mourek, narozen 5. července 1868 v Humpolci, zemřel 4. června 1919 v Praze. Úředník, no-

Následujícího roku (1913) byla sice do výboru zvolena Františka Jakubcová, ale pouze jako náhradnice. Po sarajevském atentátu, 29. června 1914, se v žofínském sále konala další (v pořadí již třetí) valná hromada. Františka Jakubcová o něm referovala ve svém listě a tentokrát nešetřila kritikou. Kritizovala referát Clam-Martinicové, která nebyla slyšet z důvodu velkého hluku v prvním patře budovy a řečnických schopností hraběnky. Nelíbilo se jí, že do vedení nebyla zvolena jediná žena z venkova. Ona sama byla znovu zvolena pouze jako náhradnice, a tak se mělo opakovat to samé — prý nebyla v předcházejícím roce pozvána ani do jedné z výborových schůzí, a tak se zříkala odpovědnosti za toto, z jejího hlediska, špatné rozhodnutí. Kladla si však otázku, proč byl z vedení odstraněn venkov. V tomto ohledu se nebála kritizovat sekretáře Cyrila Mourka, který si prý až po volené schůzi vzpomněl, že nebyla zvolena paní Kotrbová (choť Václava Kotrby),⁷⁷ a tak škrtnul legálně zvolenou paní Plojharovou z Písku. Františka Jakubcová si dokonce myslela, že za vším možná stála „troufalost“ Spolku paní a dívek v Písku, který si dovolil přinést vlastní návrhy k činnosti Svazu.

Z mého pohledu se tento krok vedení Svazu jeví jako pragmatický čin, kterým se Zemská rada katolíků snažila zajistit svůj vliv na spolkové aktivity žen, které chtěla (na rozdíl od Augusty Rozsypalové a Františky Jakubcové) směřovat do nepolitických oblastí.

Na valné hromadě podávala zprávu o činnosti Svazu Joža Krátká. Sama přiznala, že je z něj zklamaná — založeny byly pouze besídky pro služebné dívky a v plánu bylo jen postarat se podobným způsobem o dívky z kanceláří. Hned vzápětí vystoupil pan sekretář Mourek s vysvětlením a obhajobou malé činnosti — že je prý Svaz ještě v „plenkách“. Připomenul i charitativní činnost Svazu, při níž se vybraly peněžní prostředky na přilepšenou chudým vojákům, kteří se účastnili balkánských válek. Františka Jakubcová rozhodně nesouhlasila s obhajobou sekretáře Mourka: „Svaz trvá již 2 roky a tu dítě v plenkách se dva roky nechová. A pak-li ano, pak je to znamením, že dítě není zdravé, že je nemocné. Proto odkazovati se na dítě dva roky v plenkách chované není zdravým zjevem v ženských spolcích. Snad jenom dítě ze šlechtické rodiny tak dlouho se v plenkách chová, dítě ženy pracující je odkázáno samo na sebe.“⁷⁸

Kritická slova byla na katolické prostředí nebývale ostrá. Františka Jakubcová slovy o „aristokratickém dítěti“ zřejmě narážela na skutečnost, že (jak již bylo uvedeno) u zrodu Svazu hrála hlavní roli Zemská rada katolíků v čele s konzervativními aristokratickými kruhy a že ve vedení Svazu byly tyto kruhy také zastoupeny.

vinář a politik. Představitel konzervativního křídla ve Straně katolického lidu. Společně s E. Šmuclerem, Václavem Dvorským a Antonínem Jemelkou (proti Václavu Myslivcovi a Jungrovi) a za přispění Piova spolku a Zemské rady katolické tuto stranu rozložili a dali vzniknout Katolicko-národní straně konzervativní (1911).

⁷⁷ Václav Kotrba ml., narozen 2. dubna 1871 v Praze, zemřel 1. prosince 1929 v Praze. Tiskárnu a nakladatelství zdědil po svém otci; dal vzniknout podniku Cyrilometodějská knihtiskárna, knihkupectví a nakladatelství. Vydával mnoho novin, časopisů a knih a tím i nepřímo ovlivňoval katolickou politiku, ale zasloužil se tím také o rozvoj katolické kultury.

⁷⁸ Františka JAKUBCOVÁ, *Valná hromada Zemského Svazu katolických ženských spolků*, Jitřenka 8, 1914, č. 5, s. 2–3, zde s. 3.

To se jí samozřejmě nelíbilo, neboť ona sama stála na ideové rovině křesťanského demokraticismu (levici uvnitř křesťansko-sociálního hnutí). Její vize Svazu byla úplně jiná, rozhodně se, jak bylo ukázáno, nevyčerpávala v konání zábav a charitativních činnostech. Slova Jakubcové byla zřejmě také tak ostrá, protože *Jitřenka* byla na téže schůzi odmítnuta za svazové periodikum. V jednom z dalších čísel *Jitřenky* napsal své zklamané pocity z valné hromady anonymní čtenář. Nelíbila se mu stagnace v činnosti Svazu a vinil z ní i špatnou politiku, která byla ve Svazu přítomná. Když prý přišel někdo na valnou hromadu s nějakým návrhem, pak byl odbyt, že se to uváží. „Protože se ale stále jen a jen uvažuje a nic nedělá skutkem, máme vlastně naši činnost nazvat jen úvahou a ne prací. Jiné spolky, zvláště nepřátelské, vyvíjejí činnost, my vyvíjíme jen úvahy.“⁷⁹

Valná hromada měla ještě dohru, a to před soudem. Františka Jakubcová byla předvolána k zemskému trestnímu soudu v Praze. Žalobu podal tajemník katolické strany František Svatek, kterého před soudem zastupoval JUC. Cyril Mourek. Žaloba se týkala lživé zprávy o valné hromadě — schůze měla být krásná a nikdo z výboru škrtnut nebyl. Jakubcová tak byla nucena ve svém listě napsat prohlášení, že co bylo uveřejněno ve 22. čísle *Jitřenky* o Cyrilu Mourkovi, nebyla pravda. Učinila tak, ale pod prohlášením znovu dodala: „I kdyby toto prohlášení bylo přibito na všech pražských rohách, mé svědomí je klidné a účastnice přítomné dosvědčí: 1. že z přednášky paní hraběnky žádná nic neslyšela a požitkem z míti nemohla, 2. že hlasovaly všechny bez rozdílu, jsou-li členkami neb nikoli, platí-li ku Svazu nebo ne. Mohu se vykázati vlastnoručně p. Mourkem psanou listinou zvolených dam výboru i náhradnic, kterou mi dal, abych uveřejnila v *Jitřence*, a jméno paní radové Plojharové v ní napsáno není. [...] Dnes o nečinnosti pražských spolků pravda psáti se nesmí a kdyby bylo vše černé, přes to na základě paragrafu se dokázati musí, že je to bílé.“⁸⁰

V tomto ohledu je třeba zmínit, že během války se Svaz českých katolických spolků ženských v království Českém skutečně, jak se obávala Jakubcová, omezil „pouze“ na charitativní činnost a pomoc při odstraňování důsledků války.⁸¹ Svaz také získal podobu „volného sdružení ženských spolků s rozmanitou programovou a pracovní náplní“, kterou překonal až po vzniku samostatného Československa. V roce 1925 byla vytvořena celozemská organizace s jednotnými stanovami a Svaz byl přejmenován na Svaz katolických žen a dívek Republiky československé.⁸² Pro přesnost dodejme, že byl přejmenován již podruhé, protože v letech 1921–1925 fungoval pod názvem Svaz československých žen a dívek v Čechách.⁸³

* * *

79 *Dojmy z jedné „valné hromady“*, *Jitřenka* 8, 1914, č. 24, s. 3.

80 *Prohlášení*, *Jitřenka* 8, 1914, č. 28, s. 4.

81 J. BUREŠOVÁ, *Proměny společenského postavení*, s. 230.

82 TÁŽ, *Tisk ženských spolků za první ČSR 1918–1938*, in: Pavel Marek (ed.), *Tisk a politické strany*, Olomouc 2001, s. 115.

83 TÁŽ, *Proměny společenského postavení*, s. 231. Jana Burešová se problematikou katolických žen v období první republiky dlouhodobě zabývá. Výše uvedená monografie je vyvrcholením velkého počtu jejích vydaných vědeckých studií.

Závěrem je třeba znovu se vrátit k hlavním otázkám, které byly v úvodu stati položeny. Na základě studia křesťansko-sociálních periodik určených pro ženy bylo dokázáno, že společenské a modernizační změny zasáhly v devadesátých letech 19. století výrazným způsobem i myšlení některých katolických žen. Není chybou pokládat v českém prostředí Augustu Rozsypalovou a Františku Jakubcovou za jedny z hlavních postav ženského křesťansko-sociálního hnutí. Obě dvě se snažily vybudovat jednotnou „zastřešující“ organizaci katolických žen.

Samozřejmě je možné u obou dvou aktivistek sledovat diference. Augusta Rozsypalová byla první aktivistkou, která se snažila založit organizaci, do níž by se integrovaly všechny katolické ženy (organizované v křesťansko-sociálních, katolických spolcích i odborech). Šlo jí především o aktivizaci katolického ženského prostředí a koordinaci společného postupu. Program Rozsypalové byl prozatím velmi obecný (ona sama předpokládala, že bude dopracován). Sjednocenou organizaci katolických žen prozatím koncipovala na základě specifík křesťansko-sociálních spolků. Vymezila se tak proti ostatním politickým proudům. Programovými body měla být ochrana náboženského vzdělání, nerozlučitelnost manželského svazku a zlepšení duchovních a hmotných podmínek žen. Její vize však nebyla naplněna, neboť do ní promluvila rozhádanost v křesťansko-sociálním politickém táboře.

Druhou výraznou postavou v ženském křesťansko-sociálním hnutí byla bezesporu Františka Jakubcová. Jakubcová připravovala zemskou organizaci pro křesťansko-sociální ženy. Její koncepce „Zemské organizace křesťansko-sociálních žen a dívek v království Českém“ byla v politické náplni konkrétnější než u Rozsypalové. Kromě ochrany žen z křesťanského hlediska, což je možné interpretovat různě, ale předpokládáme podobný program jako u Rozsypalové (např. boj za nerozlučitelnost sňatku), měla nová organizace pomoci nezaměstnaným ženám s hledáním práce popř. podporovat zřízení vlastní živnosti. Další aktivity organizace kopírovaly činnosti křesťansko-sociálních spolků.

Větší rozdíly je možné spatřovat v metodě vyjednání nových pozic pro ženy s katolickými muži (obě dvě narážely na konzervativní kruhy uvnitř katolického politického hnutí). Jakubcové po několika nezdařených pokusech došla trpělivost, vydávala vlastní časopis a chtěla, aby si ženy samotné (bez katolických mužů) založily samostatnou ženskou organizaci. To se jí bohužel nezdařilo, byla odstavena Zemskou radou katolíků a po vytvoření Svazu v něm sehrávala marginální úlohu. Jak již bylo v textu uvedeno, konzervativcům se totiž Jakubcová zdála velmi „politická“. Zřejmě tím mysleli křesťansko-sociální program pro ženy, který se ona snažila mnohdy i netaktickým způsobem vyjednat — svou ostrou a nesmlouvavou kritiku se nebála zaměřit i na církevní a politické elity katolického politického tábora. Konzervativní kruhy (jak předdeslal předseda Zemské rady katolíků hrabě Vojtěch Schönborn) naproti těmto snahám chtěly navrátit ženu „na místo svého určení“, dle mého soudu tedy do rodiny. Snahy obou katolických aktivistek byly korunovány neúspěchem. Tento neúspěch byl dán mnoha faktory.

Křesťansko-sociální strany se na přelomu 19. a 20. století nacházely ve značném chaosu a sporech mezi pravou a levou frakcí. V rámci křesťansko-sociálního hnutí nebyl ve špičce vedení strany vlivný politik, který by se katolických žen zastal. V prvních

letech jím byl Emil Dlouhý-Pokorný⁸⁴ (stál u zrodu křesťansko-sociálního hnutí žen), on sám však musel čelit pokusům o odvolání z vedení strany a v roce 1903 na politiku rezignoval. Konzervativní kruhy nakonec ovládly spolky i jejich tiskové orgány. Obě dvě „katolické aktivistky“ si stěžovaly na nízkou úroveň vzdělanosti katolického ženského prostředí a nabádaly ženy k většímu vzdělání, četbě a účastnění se rétorických kurzů. Katolické ženské prostředí tak nebylo schopné emancipovat se od katolických mužů.

V aktivitách katolických a křesťansko-sociálních spolků i v zápase o jednotnou ženskou organizaci byla nabourána konzervativní představa o úloze ženy a muže — tedy ideologie (koncept) oddělených sfér (žena v domácnosti a muž na veřejnosti). Augusta Rozsypalová přišla první s myšlenkou, že ženy mají vstoupit do veřejného prostoru kvůli tomu, aby bránily odkaz Ježíše Krista. Emilie Věchotová mluvila o odlišnosti žen od mužů právě kvůli zdůvodnění úsilí o politickou participaci, sociální a morální reformu společnosti. Ženy tak měly prostřednictvím Svazu ve veřejné sféře hájit zájmy žen — tedy ty, které byly charakteristické pro privátní sféru (vystupovat proti rozluce manželské, proti erotickým obrazům). V jejich pojetí byl tudíž starší model uspořádání mezi pohlavími (rovnost slučitelná s podřízeností) nahrazen modelem, kde rovnosti neodporovala odlišnost. Tímto pojetím se „katolické aktivistky“ chtěly odlišit od žen v pokrokovém (liberálním) proudu. Je tedy možné setkat se s náznaky katolického feminismu. Tento feminismus nechtěl rušit zavedené pořádky a tradice, pouze je chtěl transformovat do jiné podoby. Veřejná sféra již neměla být pro ženy uzavřena, ale ženy ji měly naopak svojí esencí zušlechťovat.

Některé ženy (slovy Anežky Horské) legitimizovaly svou pozici před katolickými muži ubezpečováním, že nezajdou tak daleko jako sufražetky v západní Evropě (tedy že nebudou své požadavky artikulovat bojovně a že nedojde k rozdělení obou pohlaví).

Je zajímavé, že myšlenky, které tematizovaly katolický feminismus, zazněly i při zakládání Svazu. Ten však podléhal vlivu Zemské rady katolíků, což byla bašta konzervativců. Vznosné ideje, které stály v počátcích vzniku Svazu, tak nebyly uvedeny v život a Spolek se věnoval „pouze“ charitativní činnosti. Na tomto místě bych se nebál společně s Jakubcovou konzervativní katolické politiky podezírat z toho, že o ženských právech pouze nechali ženy hovořit (nebo dokonce o nich hovořili sami, např. František Reyl), aby ukázali, že pro ně něco dělají. Jakmile se totiž ženy osmělily k vlastní akci (např. založení časopisu), byla z Ústředí pro katolické spolky vydána zpráva o nedoporučení k jeho odebírání. Domnívám se, že za neúspěchem Jakubcové nestál pouze její ostrý jazyk a radikálnost (pro katolické prostředí) jejího programu, ale prostá tendence konzervativních katolických mužů mít nad ženami v politickém životě politický vliv.

⁸⁴ Emil Dlouhý-Pokorný (1867–1936) — katolický kněz, od poloviny devadesátých let 19. století patřil k zakladatelům českého křesťansko-sociálního hnutí, kde náležel k radikálnímu levému křídlu. Snažil se do programu strany vtělit zavedení všeobecného hlasovacího práva a vystoupil proti kruhům v Národní straně katolíků, která chtěla pohlítk křesťanské sociály. V roce 1899 tak zakládá a je lídrem nové Křesťansko-sociální strany lidové, která byla postavena na křesťansko-demokratickém programu. Podporoval Katolickou modernu, vydával modernistické časopisy: *Rozvoj*, *Mane*, *Křesťanská myšlenka* a *Nezmar*. Od roku 1903 se od politiky vzdálil, 1906 již nebyl duchovním — požádal papeže o dispens, chtěl se totiž oženit a legitimizovat své děti; jeho žádost byla odmítnuta a byl vyloučen z katolické církve.

RÉSUMÉ:

This study focuses on the way Catholic women at the turn of the 20th Century adopted “the doctrine of separate spheres”. The author claims (as does Linda Kerber) that the public and private dichotomy was a language enabling us to explain to ourselves the social situation.

Augusta Rozsypalová and Františka Jakubcová were the most important representatives of the Christian Social Women Movement in Bohemia in the period before the Great War. Augusta Rozsypalová was the first to introduce the idea of a united Czech Catholic Women’s Association. The Association would be built by bringing together all organizations of Catholic Women. The Association was to assure the protection of religious education and the indissolubility of marriage and to improve the material conditions of women. This idea was not put into action because the Christian Social People’s Party was in a schism.

Františka Jakubcová did not conceal her dissatisfaction with the situation within the Christian Social Movement. She planned a united Czech Christian Social Women’s Association, but, unlike Augusta Rozsypalová, without help from Catholic men. In her vision this organization would be merged with the Christian Social Women’s Organization. Her idea did not take hold, either, because she was weaned from “Provincial Catholic Council”. “Provincial Catholic Council” was an organization where the reins were held by ultra-conservatives of the Czech political Catholicism, and these people did not want an independent women’s political party.

It was shown that in the activities of the Catholic Women’s Association, Christian Social Women’s Association and also in the struggle for a united Czech Catholic Women’s Association ideology was shifted to a separate sphere. This did not mean adopting liberal positions, but their transformation into a specific religious ideology. United Catholic Association should uphold specific women’s interests in association with the private sphere, for example in the fight against marital separation.

Mgr. Jiří Havelka graduated from the Faculty of Education, University of Hradec Králové (teaching qualification History and Civics), and he is currently a Ph.D. student in the Faculty of Humanities, Charles University. He specialises in the activities of Czech Catholic women in modern society (jirka-havelka@seznam.cz).

